

عنوان: فصلنامه علمی نسیم کوثر

مدیر مسئول و سردبیر: سید محمد حسینی دره صوفی

ویراستار: سیده نیلوفر حسینی

گرافیسیت: سیده زهرا حسینی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان

صاحب امتیاز: بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

شماره تماس: ۰۰۹۸۹۳۵۳۹۶۹۷۷۶

سایت فصلنامه: nasimekosar.blog.ir

ایمیل: nasimkosar1399@gmail.com

دفتر مرکزی و محل چاپ: قم

راهنمایی نویسندگان و شیوه نامه نگارش فصلنامه علمی نسیم کوثر

۱. مقاله قبلا در نشریه دیگری به چاپ نرسیده یا همزمان برای سایر مجلات ارسال نشده باشد.
۲. مقاله دارای عنوان، چکیده به زبان فارسی، واژگان کلیدی، مقدمه، متن اصلی، نتیجه گیری، منابع و مأخذ باشد.
۳. مقاله در برنامه word و باقلم IR lotus و اندازه ۱۴ نازک بوده و عنوان مقاله با قلم B Titr و اندازه ۱۴ تایپ شود.
۴. حجم هر مقاله حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۲ صفحه باشد.
۵. کلمات کلیدی بین ۴-۷ کلمه و بصورت فارسی باشد.
۶. چکیده فارسی، از ۱۵۰ تا ۲۰۰ کلمه باشد.
۷. معادل انگلیسی اصطلاحات و مفاهیم علمی رایج، پانویس شود.
۸. ارجاع به منابع درون متنی باشد. داخل پرانتز، نام خانوادگی، سال انتشار و شماره صفحات ذکر شود. مثال (حاجی ده آبادی، ۱۳۹۶، ۱۰۰).
۹. فهرست منابع و مأخذ، به ترتیب الفبای نام خانوادگی نویسندگان، باشد (الف) کتابها: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، سال انتشار، عنوان کتاب، (بصورت توپر)، نام خانوادگی مترجم یا مصحح، نام مترجم یا مصحح، شماره جلد، محل انتشار و ناشر. مثال: هارت، هربت، ۱۳۹۰، مفهوم قانون، راسخ، محمد، تهران، نشر نی.
- ب) مقالات: نام خانوادگی، نام، سال انتشار، عنوان مقاله، (بصورت توپر)، نام مجله، شماره مجله و شماره صفحات اول و آخر مقاله. مثال: رضایی، محسن، ۱۳۸۵، روش تجربی، فرهنگ مدیریتی، سال چهارم، شماره دوازدهم، ۱۷۲-۱۸۹.
۱۰. در زیر عنوان مقاله اسم نویسنده یا نویسندگان و در قسمت پاورقی ایمیل و سمت پژوهشگر و همچنین مشخص نمودن نویسنده مسئول. (به عنوان مثال حسینی، سید محمد، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی العالمیه، قم).
۱۱. مقالات بیانگر آرا و نظرات نویسندگان است و فصلنامه نسیم کوثر مسئولیتی در قبال محتوا و نویسنده آن ندارد.

اعضای هیأت تحریریه:

۱. سید محمد حسینی دره صوفی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی،
نخبه و پژوهشگر برتر در دانشگاه بین المللی المصطفی. قم
۲. دکتر سید رضی قادری، دکتری فلسفه اخلاق از دانشگاه باقر العلوم،
سطح چهار فقه و اصول حوزه، استاد سطوح عالی حوزه. قم
۳. محمدعلی علیدادی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه
المصطفی العالمیه. قم
۴. سید مهدی نقوی، ارشد رشته ادیان ابراهیمی، قم جامعه المصطفی
۵. سید طالب زکی، دانش آموخته کارشناسی ارشد فقه و معارف اسلامی،
جامعه المصطفی العالمیه، قم.
۶. دکتر محمد اسماعیل حلیمی، دکترای جزا و جرم شناسی، جامعه
المصطفی العالمیه، قم

فهرست مطالب

۷	جایگاه اهل بیت در آیه «مودّت»
۲۵	گونه شناسی رویکرد فقه حکومتی در استنباط احکام
۴۳	تحلیل عنصر مادی و معنوی قذف الکترونیکی
۵۹	نگاهی به روابط تجاری ایران و افغانستان در سه حکومت گذشته ایران
۸۵	تمرین تمرکز مجدد جهت درمان وسواس در آموزه‌های اسلامی
۱۰۳	دین و انسجام اجتماعی
۱۲۱	تحلیل کتاب‌های دروس اجتماعی دوره ابتدای افغانستان از حیث همزیستی مسالمت آمیز مذاهب و اقوام در سایه تربیت دینی.
۱۳۹	وجود ذهنی و رابطه آن با علم در فلسفه اسلامی با تاکید بر دیدگاه شهید مطهری و علامه مصباح یزدی
۱۶۷	حکم توبه مرتکب کبیره از دیدگاه مذاهب کلامی شیعه
۱۸۹	حکم وضعی اهل کتاب از منظر شیخ طوسی و محقق خویی

تحلیل عنصر مادی و معنوی قذف الکترونیکی

عزیز باقری^۱

چکیده

جرم قذف، به معنای نسبت دادن زنا یا لواط به فردی دیگر، در فقه و حقوق اسلامی جهت حفظ حرمت فردی و اجتماعی افراد اهمیت ویژه‌ای دارد. با گسترش فضای مجازی، این جرم به صورت الکترونیکی نیز رواج یافته است، که می‌تواند به سرعت و به طور گسترده آبرو و حیثیت افراد را تهدید کند. جرم قذف الکترونیکی می‌تواند از طریق ایمیل، شبکه‌های اجتماعی، وبسایت‌ها و سایر پلتفرم‌های آنلاین انجام شود. عنصر مادی به معنای نسبت دادن صریح و بدون ابهام عمل زنا یا لواط به شخصی است که این عمل را انجام نداده است. عنصر معنوی جرم قذف الکترونیکی شامل قصد و نیت مجرمانه فرد است و دو نوع سوء نیت وجود دارد: سوء نیت عام که فرد آگاهانه به دنبال انتشار اتهامات نادرست و توهین آمیز است و سوء نیت خاص که فرد قصد دارد به طور خاص به اعتبار و حیثیت شخص دیگری آسیب برساند. این مقاله به بررسی عناصر جرم قذف الکترونیکی و مباحث فقهی و حقوقی مرتبط می‌پردازد.

واژگان کلیدی: قذف، قذف الکترونیکی، عنصر مادی، عنصر معنوی.

۱. دانش پژوه مقطع دکتری، رشته فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی العالمیه، قم

۱. مقدمه

در فقه و حقوق اسلامی با پیروی از آموزه‌های دین مقدس اسلام حفظ حرمت فردی و اجتماعی اشخاص مورد حمایت قرار گرفته است و یک از جرائم که اسلام جهت صیانت از حیثیت افراد بدان پرداخته، دادن نسبت‌های ناروای جنسی به دیگران است که اصطلاحاً قذف نامیده می‌شود. ماهیت فراملی و نامحدود بودن فضای مجازی از حیث زمان و مکان، باعث ایجاد شیوه‌ای جدید در ارتکاب جرایم سنتی در کوتاه‌ترین زمان ممکن و موجب افزایش ارتکاب جرایم الکترونیکی شده است. یکی از جرایم که علیه شخصیت معنوی افراد در فضای مجازی و توسط داده‌های الکترونیکی صورت می‌گیرد، جرم قذف است که این مقوله در تالیفات فقهی و حقوقی، کمتر بدان پرداخته شده است. تحولات سیستم‌های رایان‌های و پدید آمدن سایت‌های گوناگون و پخش مکرر داده‌های مجرمانه می‌تواند باعث صدمات جبران‌ناپذیری به حیثیت و آبروی شخص قذف‌شده (مقذوف) گردد. پیامدهای قذف الکترونیکی می‌تواند شامل آسیب‌های جدی به حیثیت و آبروی فرد متهم، مشکلات روانی و اجتماعی و حتی پیامدهای قانونی برای فرد مرتکب باشد. بسیاری از کشورها قوانین سختگیران‌های در مورد افترا و نشر اکاذیب دارند که شامل قذف الکترونیکی نیز می‌شود. در قوانین جمهوری اسلامی ایران، قذف یکی از جرایم حدی است که مجازات سنگینی دارد. اگر قذف از طریق وسایل الکترونیکی انجام شود، همچنان می‌تواند مورد پیگرد قانونی قرار گیرد. قانون مجازات اسلامی ایران مصوب (۱۳۹۲) ذیل تبصره ماده ۲۴۶ مقرر نموده است «قذف علاوه بر لفظ با نوشتن، هر چند به شیوه الکترونیکی نیز محقق می‌شود». بنابراین، قذف الکترونیکی نه تنها از نظر اخلاقی محکوم است بلکه از نظر قانونی نیز می‌تواند عواقب جدی برای مرتکب داشته باشد. لکن در عین حال جای بررسی دارد که آیا چنین رویکردی سابقه در فقه اسلامی دارد یا خیر؟ و بر فرضی که بپذیریم که حد از طریق کتبی و به شیوه الکترونیکی تحقق پذیر است، این سوال مطرح می‌شود که عنصر مادی و عنصر معنوی قذف الکترونیکی در مقایسه با قذف سنتی چگونه قابل تحلیل است؟ لذا در این نوشتار تلاش می‌شود به

بررسی جرم قذف از طریق رایان‌های و فضای الکترونیکی بپردازد و مباحث فقهی و حقوقی آنرا تبیین و راهکار مناسب عرضه نماید.

۲. مفهوم شناسی

با توجه به اهمیت موضوع، توضیح دو مفهوم اساسی در این زمینه ضروری است: یکی قذف به عنوان یک جرم سنتی و دیگری قذف الکترونیکی به عنوان شکلی نوین از این جرم در فضای مجازی. این تمایز به ما کمک می‌کند تا هم مفهوم پایه‌ای قذف را درک کنیم و هم متوجه شویم که چگونه این جرم در عصر دیجیتال تحول یافته و به واسطه استفاده از ابزارهای الکترونیکی و شبکه‌های اجتماعی، شکل جدیدی به خود گرفته است. فهم هر دو مفهوم برای بررسی جامع و دقیق این پدیده در دنیای امروز ضروری است.

۱-۲. تعریف قذف

قذف در لغت به معنای پرتاب کردن چیزی به سوی هدف، مانند سنگ یا تیر، است. همچنین به معنای «تکذیب» و «انکار» نیز به کار می‌رود (راغب اصفهانی، ۱۳۸۳: ۸/۳؛ طوسی، بی‌تا: ۳۲/۲). اما در اصطلاح فقهی و حقوقی اسلام، قذف به معنای «نسبت دادن زنا یا لواط با الفاظ صریح به شخص دیگر، چه زن و چه مرد است» (حر عاملی، ۱۴۰۳: ۴۸/۲۸؛ عاملی، ۱۳۶۸: ۲۶۷). این عمل، جرمی سنگین محسوب می‌شود و مجازات سختی برای آن در نظر گرفته شده است. قذف فقط در مورد زنا و لواط صدق می‌کند و نسبت دادن سایر گناهان به فرد مشمول قذف نمی‌شود. قذف می‌تواند به صورت شفاهی، کتبی یا با اشاره انجام شود و برای اثبات قذف، باید دو شاهد عادل وجود داشته باشد یا اینکه قاذف به جرم خود اعتراف کند. نزدیک ترین عنوان به جرم قذف توهین می‌باشد که به معنای فحاشی و ناسزا گفتن به کسی است. اما تفاوت اصلی قذف با توهین در این است که قذف تنها نسبت دادن زنا یا لواط به فردی را شامل می‌شود. در حالیکه در توهین نسبت دادن عمل موضوعیت ندارد، بلکه هر رفتار ناشایست و ناپسندی که موجب آزار و اذیت طرف مقابل شده و شأن وی را پایین آورد، توهین محسوب می‌گردد.

۲-۲. قذف الکترونیکی (سایبری)

قذف الکترونیکی مرکب از واژه «قذف» و «الکترونیک» یا «سایبری» می باشد که برای تعریف آن لازم است ابتداء جدای از هم و در قدم دوم به صورت مرکب تعریف گردد. قذف همانگونه که تعریف شد به معنای نسبت دادن زنا یا لواط به شخصی است که به این عمل محکوم نشده است. اما داده های الکترونیکی به اطلاعاتی گفته می شود که به صورت دیجیتال ذخیره می شوند. این اطلاعات می توانند شامل متن، تصاویر، صدا، ویدئو و هر نوع داده دیگری باشند که می توان آن را به صورت دودویی کدگذاری کرد (عزیزی، ۱۳۹۴: ۲۲؛ جان پرویز و حیدری طهمورث، ۱۳۹۰: ۱۴۱). ذخیره سازی داده ها به صورت الکترونیکی مزایای زیادی دارد، که از آن جمله میتوان به دست رسی آسان، ذخیره سازی کار آمد، جستجوی آسان، به اشتراک گذاری آسان و قابلیت ویرایش اشاره کرد. بنابراین قذف در شیوه الکترونیکی به انتشار این اتهامات از طریق اینترنت یا وسایل الکترونیکی و روش های دیجیتال اشاره دارد که ممکن است به صورت ارسال پیام، ایمیل، پست در شبکه های اجتماعی، وب سایت ها، وبلاگ ها، پیام های خصوصی یا گروهی حاوی اتهامات ناموسی زنا یا لواط به شخص یا دیگران باشد (ولوی؛ آهنگران؛ آقایی بجستانی، ۱۳۹۷: ۳۸۳).

۳. عناصر قذف الکترونیکی

۱-۳. عنصر قانونی قذف الکترونیکی

ماده ۲۴۶ قانون مجازات اسلامی، به جرم قذف (نسبت دادن زنا یا لواط به شخصی بدون دلیل شرعی) اشاره دارد و شرایط تحقق آن را توضیح می دهد: «قذف باید روشن و بدون ابهام بوده، نسبت دهنده به معنای لفظ آگاه و قصد انتساب داشته باشد گرچه مقذوف یا مخاطب در حین قذف از مفاد آن آگاه نباشد» و تبصره ماده مذکور بر اهمیت مسئولیت در فضای مجازی و ابزارهای نوین تاکید دارد و مقرر می دارد «قذف علاوه بر لفظ با نوشتن، هر چند به شیوه الکترونیکی نیز محقق می شود». عنصر قانونی قذف الکترونیکی به مسئله نسبت دادن اتهامات خاص مانند زنا یا لواط به فردی دیگر بدون ارائه دلیل شرعی پرداخته و شرایط تحقق این جرم را با توجه به ابزارهای

نوین و فضای مجازی توضیح می‌دهد. در توضیح مطالب ارائه شده، می‌توان به عناصر اصلی و جنبه‌های قانونی اشاره کرد:

روشن و بدون ابهام بودن قذف: اولین شرط تحقق جرم قذف این است که نسبت‌دهنده اتهامی را به صراحت و بدون ابهام بیان کند. این یعنی، فرد باید به طور دقیق و روشن اتهام زنا یا لواط را به شخصی دیگر نسبت دهد به گونه‌ای که درک آن نیاز به تفسیر نداشته باشد. به عنوان مثال، اگر کسی از عبارتهایی با کنایه یا غیرمستقیم استفاده کند، ممکن است جرم قذف محقق نشود.

آگاهی و قصد انتساب: برای این که قذف به عنوان جرم شناخته شود، نسبت‌دهنده باید به معنای عبارتی که به کار می‌برد آگاه باشد و عمدی آن را نسبت دهد. این یعنی، فرد باید با قصد قبلی و آگاهی کامل اتهام را بیان کند. مهم نیست که مخاطب یا شخصی که این اتهام به او زده شده است، در زمان وقوع قذف از معنای آن آگاه باشد یا خیر؛ همین که نسبت‌دهنده قصد داشته باشد، جرم محقق می‌شود.

تبصره ماده ۲۴۶ - قذف الکترونیکی: با توجه به گسترش ابزارهای الکترونیکی و دیجیتال، تبصره ماده ۲۴۶ قانون مجازات اسلامی به قذف از طریق روش‌های نوین مانند نوشتن و ارسال پیام الکترونیکی اشاره دارد. به این معنا که قذف تنها محدود به گفتار نیست، بلکه از طریق ابزارهای الکترونیکی مانند پیامک، ایمیل، پست‌های شبکه‌های اجتماعی، یا هر گونه وسیله ارتباطی دیجیتال نیز محقق می‌شود.

بنابراین، در دنیای مدرن که ارتباطات به شدت به فناوری وابسته شده است، هرگونه اتهام زدن در فضای مجازی، همانند اتهام شفاهی، جرم قذف محسوب شده و مجازات خاص خود را دارد. این تبصره به‌ویژه بر اهمیت مسئولیت‌های افراد در فضای مجازی تأکید می‌کند؛ چرا که با گسترش ابزارهای دیجیتالی، امکان نشر اتهامات به شکل گسترده‌تر و سریع‌تر فراهم شده است. در نتیجه جرم قذف یک جرم حساس است که برای تحقق آن، صراحت در بیان، آگاهی از معنای گفته و قصد انتساب لازم است. همچنین در عصر دیجیتال، قانون‌گذار با گسترش این مفهوم به فضای مجازی، قذف را به گفتار محدود نکرده و نوشتن و استفاده از ابزارهای الکترونیکی را نیز شامل این جرم دانسته است. این

تطبيق قانون با ابزارهای نوین، نشان‌دهنده توجه قانون به تغییرات جامعه و نیاز به حفاظت از حیثیت افراد در فضای مجازی است.

۲-۳. عنصر مادی قذف الکترونیکی

عنصر مادی جرم قذف، که به نسبت دادن زنا یا لواط به شخص دیگر اشاره دارد، یکی از سه عنصر اساسی است که برای تحقق یک جرم در حقوق کیفری ایران لازم است. بر اساس قانون مجازات اسلامی، عنصر مادی جرم قذف به معنای انتساب دادن عمل زنا یا لواط به شخصی است که این عمل را انجام نداده است. این انتساب باید به گونه‌ای صریح و بدون ابهام باشد تا بتواند به عنوان دلیلی برای مجازات مورد استناد قرار گیرد. در حقوق جزای ایران، قذف به معنای نسبت دادن جرم زنا یا لواط به شخص دیگر است و در صورتی که این اتهام به صورت روشن و بدون ابهام مطرح شود، می‌تواند موجب مجازات قانونی شود. حال باید دید که با توجه به ماده قانونی فوق و حساسیت و سنگینی اتهام زنا و لواط عنصر مادی قذف الکترونیکی چیست و کدام شرایط برای اثبات دقیق و معتبر قذف ضروری است تا هم از بی‌عدالتی جلوگیری شود و هم آبروی افراد بی‌دلیل خدشه‌دار نشود. به طور خاص، عنصر مادی در جرم قذف الکترونیکی می‌تواند شامل انتشار مطالب توهین‌آمیز یا افترا به وسیله ایمیل، شبکه‌های اجتماعی، وبسایت‌ها و سایر پلتفرم‌های آنلاین باشد. این نوع از قذف به دلیل دسترسی گسترده و سرعت انتشار بالا در فضای مجازی، می‌تواند تأثیرات منفی وسیعی بر روی شخص مورد قذف داشته باشد و به همین دلیل، قانونگذار به آن توجه ویژه‌ای نشان داده است. موضوع قذف الکترونیکی و عناصر تشکیل‌دهنده آن، نشان‌دهنده اهمیت رعایت اخلاق و قوانین در فضای مجازی است. با توجه به اینکه فضای مجازی بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی روزمره شده است، آگاهی از قوانین و مقررات مرتبط با رفتارهای آنلاین و پیامدهای حقوقی آن‌ها برای هر فردی ضروری است. این آگاهی می‌تواند به پیشگیری از وقوع جرایم و حفظ حقوق فردی و اجتماعی کمک کند. عنصر مادی جرم قذف در نسبت دادن زنا و لواط به صورت الکترونیکی شامل اقداماتی است که

به طور مستقیم و آشکار این اتهامات را از طریق وسایل الکترونیکی مانند اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به فردی نسبت می‌دهد. عناصر مادی این جرم به صورت زیر توضیح داده می‌شود.

۱-۲-۳. رفتار فیزیکی

در مورد عنصر مادی جرم قذف الکترونیکی، سه صورت متصور است که به طور خلاصه به آن‌ها می‌پردازیم:

۱- قول: برخی از حقوقدانان معتقدند که عنصر مادی جرم قذف الکترونیکی، اظهار الفاظ یا عبارات قذف‌آمیز به صورت الکترونیکی است. به عبارت دیگر، هر نوع بیان یا نوشته‌ای که به قصد انتساب زنا یا لواط به شخص دیگری به صورت الکترونیکی انجام شود، مشمول جرم قذف می‌شود. این دیدگاه با توجه به ماده ۲۶۱ قانون مجازات اسلامی که قذف را به هر نوع بیان یا نوشته‌ای که به قصد انتساب زنا یا لواط به شخص دیگری شود، تعریف می‌کند، اتخاذ شده است.

۲- نشر: دسته دیگری از حقوقدانان بر این باورند که عنصر مادی جرم قذف الکترونیکی، نشر محتوای قذف‌آمیز به صورت الکترونیکی است. به این معنا که صرف بیان یا نوشتن عبارات قذف‌آمیز کافی نیست، بلکه باید این محتوا به دیگران نیز انتقال یابد تا جرم قذف تحقق یابد. این دیدگاه با توجه به ماهیت جرایم الکترونیکی که غالباً با انتشار اطلاعات انجام می‌شوند، اتخاذ شده است.

۳- قول و نشر: نظر سوم، ترکیب قول و نشر را به عنوان عنصر مادی جرم قذف الکترونیکی قلمداد می‌کند. طبق این دیدگاه، جرم قذف الکترونیکی زمانی تحقق می‌یابد که اظهار الفاظ یا عبارات قذف‌آمیز به صورت الکترونیکی انجام و به دیگران نیز منتشر شود. این دیدگاه جامع‌تر بوده و هر دو جنبه بیان و انتشار محتوای قذف‌آمیز را دربر می‌گیرد (جاور و خادمی، ۱۴۰۰: ۱۰۷-۱۰۸).

۲-۲-۳. شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم قذف

الکترونیکی

۱-۲-۲-۳. انتشار الکترونیکی

در جرم قذف اتهام باید به نحوی منتشر شود که دست کم یک نفر دیگر از آن مطلع شود. اما نکته قابل توجه این است که با مراجعه به کتب فقهی به نظر می‌رسد که تحقق قذف به صورت شفاهی است و لفظ در آن مدخلیت دارد (جاور و خادمی، ۱۴۰۰: ۱۰۴). اما نگاه دقیق و عالمانه بیانگر این مطلب است که با توجه به تعریف قذف (که نسبت دادن زنا و لواط به دیگری بود)، نوع وسیله و روش تحقق اتهام هیچ گونه مدخلیتی ندارد و آنچه ملاک و معیار در تحقق این جرم است، همان نسبت دادن زنا و لواط به دیگری است و تفاوتی نمی‌کند به صورت شفاهی باشد یا به صورت کتبی (ارشاد حسینی؛ وزیری، ۱۳۹۲: ۹۰-۹۱؛ ولوی؛ آهنگران؛ آقایی بجستانی، ۱۳۹۷: ۳۸۵). اما در قذف الکترونیکی اتهام باید از طریق وسایل الکترونیکی مانند ایمیل، پیامک، پست‌های شبکه‌های اجتماعی، وبلاگ‌ها یا سایت‌های اینترنتی منتشر شود. این انتشار می‌تواند به صورت نوشتاری، صوتی یا تصویری باشد (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۸: ۲۷۷). در جرم قذف، انتشار اتهام به یک نفر شرط ضروری برای تحقق جرم است. به این معنی که صرف اینکه فردی به دیگری در خلوت خود توهین کند یا فحاشی کند، جرم قذف محسوب نمی‌شود. البته اگر توهین یا فحاشی در اماکن عمومی انجام شود، حتی اگر به گوش شخص ثالثی نرسد، جرم قذف محسوب می‌شود. انتشار در یک گروه یا عمومی کردن آن در یک پلتفرم اجتماعی می‌تواند این شرط را برآورده کند.

۳-۲-۲. نسبت دادن مشخص

باید به صورت آشکار و روشن، عمل زنا یا لواط به فرد دیگر نسبت داده شود. این نسبت دادن باید واضح و مشخص عمل زنا یا لواط باشد، در غیر این صورت هرگونه نسبت دادن ناروا قذف شمرده نمی‌شود بلکه داخل در عنوان جرم توهین یا افترا خواهد بود. در جرم قذف، نسبت دادن مشخص به این معنا است که قاذف (کسی که قذف می‌کند) باید به طور واضح و دقیق، عمل زنا یا لواط را به شخص معینی نسبت دهد (طوسی، ۱۳۸۳: ۲۸). به عبارت دیگر، قذف زمانی تحقق می‌یابد که: صریحاً به عمل زنا یا لواط اشاره شود: قاذف باید به طور مستقیم و بدون ابهام،

عمل زنا یا لواط را بیان کند. به کار بردن الفاظ کنایی یا عبارات مبهم کافی نیست. شخص مورد نظر به طور مشخص تعیین شده باشد: قذف باید به فردی خاص نسبت داده شود. نسبت دادن زنا یا لواط به گروهی از افراد یا به طور کلی به مردم، مشمول جرم قذف نمی‌شود. مثلاً اگر بگوید «فلان شخص زناکار است» این جرم قذف محسوب می‌شود. اما اگر بگوید «همه در این شهر فاسد هستند» یا «مردم این محله بی‌آبرو هستند»، قذف محسوب نمی‌شود. بنابراین اگر اثبات نشود که قاذف به طور مشخص و دقیق، عمل زنا یا لواط را به شخص معینی نسبت داده است، جرم قذف محقق نمی‌شود و مجازاتی برای او در نظر گرفته نمی‌شود. در این صورت، ممکن است قاذف به جرم دیگری مانند توهین یا افترا محکوم شود. اتهام باید به صورت روشن و بدون ابهام و کنایه باشد، به طوری که برای افرادی که آن را مشاهده یا شنیده‌اند، به وضوح قابل فهم باشد که اتهام زنا یا لواط به فرد دیگر نسبت داده شده است. استفاده از کنایه‌ها یا اشارات مبهم ممکن است به عنوان قذف محسوب نشود، مگر اینکه در عرف و با توجه به شرایط، به وضوح به زنا یا لواط اشاره کند (حیدریان، ۱۳۹۰: ۳۴-۳۸). منظور از «اشکار بودن اتهام» این است که صورت و معنای دقیق توهین یا فحاشی به گونه‌ای باشد که برای شنونده یا خواننده آن، مشخص و واضح باشد و هیچ ابهامی در مورد منظور گوینده یا نویسنده وجود نداشته باشد. به عبارت دیگر، اگر توهین یا فحاشی به گونه‌ای باشد که معنای آن به طور قطعی مشخص نباشد و قابل تفسیرهای مختلف باشد، مشمول جرم قذف نمی‌شود. مثلاً الفاظ و عباراتی که به طور کلی و مبهم به فحاشی یا توهین اشاره می‌کنند، مانند «بی‌حیا» و همچنین الفاظ و عباراتی که با لحنی طنز یا کنایه بیان می‌شوند و قصد توهین مستقیم به کسی را ندارند. در مورد «اشکار بودن اتهام» باید به معیارهای عرفی و فرهنگی جامعه توجه کرد. آنچه در یک جامعه توهین‌آمیز تلقی نشود. در نهایت، «اشکار بودن اتهام» توسط قاضی دادگاه و با توجه به شواهد و قرائن موجود در پرونده تعیین می‌شود.

۳-۲-۲-۳. تعیین شخص مخاطب

باید شخصی که مورد اتهام قرار می‌گیرد، مشخص و شناخته شده باشد. نسبت دادن این اعمال به گروهی نامشخص یا بدون اشاره به فرد خاصی، عنصر مادی جرم قذف را محقق نمی‌کند. به طور خاص در قذف الکترونیکی مشخص بودن مخاطب به این معناست که نام، تصویر یا هر اطلاعاتی که هویت فرد را آشکار می‌سازد، باید در انتشار الکترونیکی ذکر شده باشد. در جرم قذف، تعیین مخاطب خاص یکی از شروط اساسی برای تحقق این جرم است. به این معنی که فاعل باید الفاظ یا عباراتی را که دال بر زنا یا لواط هستند، به فردی یا گروه خاص و معین نسبت دهد. مخاطب قذف باید فردی حقیقی باشد و قاذف باید هویت مخاطب را به طور کامل شناخته باشد و نسبت را به همان شخص خاص مثلاً فحاشی به زید و یا گروه خاص مانن فحاشی به معلمان یک مدرسه منتسب کند. بنابراین توهین به گروهی از افراد: قذف شامل نسبت دادن زنا یا لواط به طور کلی به گروهی از افراد (مانند یک قوم یا صنف) نمی‌شود

۳-۲-۲-۴. تعیین هویت منتشرکننده

تعیین دقیق عنصر مادی جرم قذف الکترونیکی با توجه به ماهیت پیچیده فضای مجازی و تنوع ابزارها و روش‌های ارتکاب این جرم، چالش‌ها و ابهاماتی را به همراه دارد (حسنی، ۱۳۸۸: ۱۷۵). از جمله در برخی موارد، مشخص کردن اینکه چه کسی مرتکب جرم قذف الکترونیکی شده است، دشوار است. به عنوان مثال، ممکن است فردی محتوای قذف‌آمیز را تهیه کند، اما شخص دیگری آن را منتشر کند. همچنین با توجه به ماهیت سیال فضای مجازی، ممکن است محتوای قذف‌آمیز به سرعت حذف یا دستکاری شود، که این امر اثبات جرم و پیگرد قانونی مرتکب را دشوارتر می‌کند. البته ناگفته نماند که در بسیاری از موارد، تعیین هویت فردی که اتهام را منتشر کرده است، با استفاده از تکنیک‌های ردیابی آی‌پی، تحلیل حساب‌های کاربری یا سایر روش‌های دیجیتال امکان‌پذیر است.

۳-۳. عنصر معنوی قذف الکترونیکی

عنصر معنوی جرم قذف الکترونیکی شامل قصد و نیت مجرمانه (سوء نیت) فرد در ارتکاب این جرم است. به عبارت دیگر، برای اینکه عملی به عنوان جرم قذف الکترونیکی شناخته شود، باید اثبات شود که فرد به عمد و با نیت توهین یا تهمت زدن به دیگری اقدام به این کار کرده است. در اینجا برخی از عناصر کلیدی عنصر معنوی جرم قذف الکترونیکی آورده شده‌اند:

۳-۳-۱. سوء نیت عام

سوء نیت عام شامل قصد فرد برای ارسال یا نشر مطلبی است که حاوی اتهامات نادرست و توهین‌آمیز باشد. فرد باید آگاه باشد که مطلب مورد نظر او توهین‌آمیز یا نادرست است و قصد او توهین به دیگران باشد. فرد باید علم به کذب بودن مطلب داشته باشد، یعنی بداند یا با آگاهی کامل از این که مطلبی که منتشر می‌کند کذب و نادرست است، آن را منتشر کرده باشد. در جرم قذف، سوء نیت عام به معنای قصد انتساب صریح یا ضمنی فحشاء به فردی با علم به کذب بودن آن است. بنابراین احراز علم و اطلاع نسبت دهند به معنا و مفهوم نسبت ناروایی که به دیگری می‌دهد، برای اثبات عنصر معنوی جرم ضروری است (ولیدی، ۱۳۸۰: ۳۴۳). اثبات سوء نیت عام در جرم قذف همواره آسان نیست. با این حال، دادگاه‌ها برای احراز سوء نیت عام به موارد متعددی از جمله صراحت یا ظرافت بیان، قصد و انگیزه قاذف، وضعیت زمانی و مکانی، سابقه قاذف توجه می‌کنند، مثلاً بیان اظهارات توهین‌آمیز در مکان یا زمان نامناسب، مانند اماکن عمومی یا در حضور افراد ثالث، می‌تواند نشان دهنده سوء نیت قاذف باشد. در قذف الکترونیکی، سوء نیت عام به معنای قصد انتشار اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده حاوی نسبت فحشاء با علم به اینکه این اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده هستند است. به عبارت دیگر، فرد مرتکب قذف الکترونیکی آگاهانه سعی در تخریب شهرت فرد دیگری از طریق نسبت دادن زنا یا لواط دارد. اثبات سوء نیت عام در قذف الکترونیکی می‌تواند دشوار باشد. با این حال، دادگاه‌ها برای تعیین سوء

نیت عام به عوام متعدد مانند محتوای پیام، تعداد و تکرار پیام‌ها، رفتار قبلی فرستنده و هدف پیام توجه می‌کنند.

۳-۳-۲. سوء نیت خاص

علاوه بر قصد عام، باید اثبات شود که فرد به طور خاص در مقام اثبات نسبت زنا و لواط باشد و از این طریق به اعتبار و حیثیت شخص دیگری آسیب برساند. یعنی فرد باید نیت داشته باشد که با نشر این مطالب، به شخصیت و حیثیت دیگری لطمه بزند. برای اینکه جرم قذف الکترونیکی رخ دهد، باید ثابت شود که فرد مرتکب، عمداً و با قصد توهین و نسبت زنا یا لواط به دیگری، اقدام به انتشار اینگونه مطالب کرده است. بنابراین حد زمانی قابل اجراست که قاذف در مقام اثبات نسبت زنا و لواط باشد و به آثار و پیامدهای کلامش توجه داشته باشد؛ مانند این که بداند اگر به فردی بگوید: «تو فرزند پدرت نیستی» و یا «مادر تو اهل زناست»، نسبت فرزندى و پدرى را قطع می‌کند و آن فرزند نمی‌تواند از پدرش ارث ببرد. اما اگر در مقام اثبات نباشد و از روی بدزبانی و به هدف دشنام دادن سخنی بگوید، حد قذف به او زده نمی‌شود (ارشاد حسینی و وزیرى، ۱۳۹۲: ۹۲؛ میر محمد صادقی، ۱۴۰۱: ۸۸). در همین راستا تبصره ماده ۲۴۸ ق. م. ا مقرر داشته است که «هرگاه قرینه‌ای در بین باشد که مشخص گردد منظور قذف نبوده است، حد ثابت نمی‌شود». در چنین حالتی اتهام قابل ایراد به مرتکب، توهین کیفری است. در حقوق کیفری، اثبات عنصر معنوی جرم اغلب چالش برانگیز است زیرا نیت و قصد فرد باید از طریق شواهد و مدارک اثبات شود. قصد مجرمانه در جرم قذف الکترونیکی، از طریق بررسی شواهد و قرائن موجود در پرونده، از جمله: متن پیام‌ها یا مطالبی که منتشر شده است، نحوه انتشار این مطالب (مثلاً به طور عمومی یا خصوصی)، سابقه قبلی بین مرتکب و قربانی، اظهارات شاهدان و هرگونه مدرک یا سندی که نشان‌دهنده قصد مجرمانه باشد، توسط قاضی دادگاه مورد بررسی قرار می‌گیرد. اثبات سوء نیت یا قصد مجرمانه در جرم قذف الکترونیکی، همیشه آسان نیست و نیاز به بررسی دقیق و موشکافانه‌ی پرونده توسط قاضی دارد. برخی از مواردی که ممکن است نشان‌دهنده سوء نیت

در جرم قذف الکترونیکی باشند، عبارتند از: استفاده از الفاظ رکیک و توهین آمیز، انتشار مطالب افترا آمیز و کذب، تلاش برای تحقیر و تمسخر فرد قربانی، اقدام به انتشار مطالب توهین آمیز به طور مکرر، عدم عذرخواهی یا ابراز پشیمانی پس از انتشار مطالب. البته این موارد فقط مثال هایی هستند و ممکن است موارد دیگری نیز وجود داشته باشد که نشان دهنده سوء نیت در جرم قذف الکترونیکی باشند.

۴. نتیجه تحقیق

جرم قذف، که به نسبت دادن زنا یا لواط به فرد دیگر اشاره دارد، نیازمند سه عنصر اساسی است: عنصر مادی، عنصر معنوی و عنصر قانونی. عنصر مادی جرم قذف به معنای نسبت دادن صریح و بدون ابهام عمل زنا یا لواط به شخصی است که این عمل را انجام نداده است. در فضای مجازی، قذف می تواند از طریق ایمیل، شبکه های اجتماعی، وبسایت ها و دیگر پلتفرم های آنلاین انجام شود، که به دلیل گستردگی و سرعت انتشار، تأثیرات منفی زیادی بر فرد مورد قذف می گذارد. دیدگاه های مختلفی درباره عنصر مادی قذف الکترونیکی وجود دارد: قول: اظهار الفاظ یا عبارات قذف آمیز به صورت الکترونیکی. نشر: انتشار محتوای قذف آمیز به دیگران. قول و نشر: ترکیبی از بیان و انتشار محتوای قذف آمیز. برای تحقق جرم قذف الکترونیکی، شرایط زیر ضروری است: انتشار الکترونیکی، نسبت دادن مشخص، آشکار بودن اتهام، تعیین شخص مخاطب، تعیین هویت منتشر کننده. عنصر معنوی جرم قذف الکترونیکی شامل قصد و نیت مجرمانه فرد است و دو نوع سوء نیت وجود دارد: سوء نیت عام که فرد آگاهانه به دنبال انتشار اتهامات نادرست و توهین آمیز است و سوء نیت خاص که فرد قصد دارد به طور خاص به اعتبار و حیثیت شخص دیگری آسیب برساند. برای اثبات سوء نیت خاص، شواهدی مانند متن پیام ها، نحوه انتشار، سابقه بین مرتکب و قربانی، و اظهارات شاهدان مورد بررسی قرار می گیرد.

۵. فهرست منابع

۱. ارشاد حسینی، حجت؛ وزیری، مجید (۱۳۹۲)؛ بررسی حکم فقهی و حقوقی افترا و قذف در فضای مجازی، نشریه مطالعات فقه امامیه، پاییز و زمستان، شماره ۱.
۲. بای، حسینعلی؛ پورقهرمانی، بابک (۱۳۸۸)، بررسی فقهی حقوقی جرایم رایان‌های، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چ اول.
۳. جان‌پرور، محسن؛ حیدری طهمورث، موصولو (۱۳۹۰)، آسیب شناسی فضای سایبری بر امنیت اجتماعی، نشریه نظم و امنیت اجتماعی، ش ۱۵.
۴. جاوور، حسین؛ خادمی، مریم (۱۴۰۰)، بررسی و نقد حد قذف الکترونیکی از دیدگاه مذاهب خمس، نشریه پژوهشنامه مطالعات تطبیقی مذاهب فقهی، بهار و تابستان، شماره ۱(ب).
۵. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۳) تفصیل وسائل الشیخ الی تحصیل مسائل الشریعه، تهران، چاپ سنگی، ج ۲۸.
۶. حسنی، جعفر (۱۳۸۸)، معیارهای جرم انگاری موارد نقض حریم داده‌های شخصی در فضای سایبر، مجموعه مقالات حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات (نکوداشت مرحوم استاد محمد حسن دزینی).
۷. حیدریان، محمدرضا (۱۳۹۰) آیات الاحکام (بخش جزا)، در: دادرسی، س ۱۵، ش ۸۶.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۸۳)، المفردات فی غریب القرآن، تهران: المکتب المرتضوی لاحیاء آثار الجعفری، ج ۳.
۹. طوسی، ابی جعفر محمد بن الحسن (۱۳۸۳) الاستبصار، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، نسخه مجموعی ج ۱-۴.
۱۰. طوسی، محمد بن حسن (بی‌تا). المعجم الفقهی لکتب الشیخ الطوسی، قم: مؤسس دائرة المعارف الفقه الاسلامی، ج ۲.

۱۱. عاملی، یاسین عیسی (۱۳۶۸) الاصلاحات فی الرسائل العلمی، قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۲. عزیزی، امیرمهدی (۱۳۹۴)، حقوق کیفری جرایم رایانه‌ای، چاپ دوم، تهران، مجد.
۱۳. میرمحمدصادقی، حسین (۱۴۰۱)، جرایم علیه شخصیت معنوی اشخاص، نشر میزان، تهران.
۱۴. ولوی، سعید؛ آهنگران، محمد رسول؛ آقایی بجستانی، مریم (۱۳۹۷)، جستاری در مصادیق نوین قذف و آثار آن با وحدت ملاک از منشور حقوق شهروندی در راستای حمایت از حرمت اشخاص؛ مجله اخلاق زیستی ویژه نامه حقوق شهروندی.
۱۵. ولیدی، محمد صالح (۱۳۸۰)، حقوق جزای اختصاصی، جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی و تکالیف خانوادگی، تهران، امیرکبیر، چاپ اول.

